

Матвійшин О. М.,

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич

ДІАЛЕКТИКА ОБ'ЄКТИВНОГО ТА СУБ'ЄКТИВНОГО В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі німецькомовних інтерпретацій Ольги Кобилянської)

На матеріалі німецькомовних перекладів О. Кобилянської в статті розглядаються фактори, що впливають на вибір перекладацького рішення і визначають рівень адекватності перекладів.

Ключові слова: *перекладацька настанова, індивідуальний перекладацький стиль, традиція, адекватність, національний колорит.*

На материале немецкоязычных переводов О. Кобылянской в статье рассматриваются факторы, которые влияют на выбор переводческого решения и определяют уровень адекватности переводов.

Ключевые слова: *переводческая установка, индивидуальный переводческий стиль, традиция, адекватность, национальный колорит.*

In the article on the basis of the O. Kobylianska's german translations we have considered factors influencing the choice of translation solutions and determine the adequacy of translations.

Key words: *translation adjustment, individual translation style, tradition, adequacy, national colour.*

Кожен перекладач підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу. Головним його завданням при перекладі художнього твору є точне і повне відтворення доміант ідіостилу письменника, тобто перекладач має створювати перекладний текст, керуючись авторськими принципами компонування мовного матеріалу, ідейно-художніх та стилістичних ознак його ідіолекту. Проте сам перекладач є також індивідом, якому притаманний певний перекладацький метод та характерні мовностилістичні особливості, котрі вирізняють його з-поміж інших перекладачів. Виходячи із проблем художнього перекладу, що породжуються співвідношенням контексту автора та контексту перекладача, особистості перекладача зокрема, актуальним постає питання діалектики об'єктивного та суб'єктивного в художнього перекладі, що розглядалося у працях таких відомих дослідників: А. Федорова, М. Рильського, К. Чуковського та ін. Багато уваги приділяє цьому питанню у своїх розвідках О. Чередниченко, В. Радчук, Р. Зорівчак, М. Новикова та ін. Мета статті полягає у виявленні основних лексико-стилістичних невідповідностей між оригіналами та німецькомовними перекладами О. Кобилянської та у визначенні вагомих факторів, що впливають на перекладацькі рішення. Матеріалом для статті послужили прозові твори письменників Покутської трійці та їхні німецькомовні варіанти в інтерпретації О. Кобилянської.

Діалектика об'єктивного і суб'єктивного є різною з погляду оригіналу і перекладу. Згідно з А. Ліловою, до об'єктивного в оригіналі художнього твору належить відображена дійсність (те, що відображується), а до суб'єктивного – специфіка її художнього відображення автором (те, як зображено). З погляду перекладача об'єктивними є обидві сторони оригіналу, а суб'єктивною завжди буде його здатність відтворити відповідними стилістичними засобами авторське відображення реальної чи уявної дійсності [Цит. за: 5, с. 178–179].

Кожному з авторів першотвору притаманний свій художній стиль, лаконічність мови, специфіка використання різноманітних граматичних чи синтаксичних конструкцій, естетична привабливість образів, типовість ситуацій, які необхідно відтворити в перекладі. Творчі надбання, приміром, В. Стефаніка та Л. Мартовича насичені народною просторічною лексикою, переткані численними діалектами та покутськими говірками, які ускладнюють працю перекладача, що позначилося і на перекладах їхніх творів О. Кобилянською. Сама перекладачка, усвідомлюючи важкість розуміння Стефанікової мови, зазначає: "Трохи трудно було його речі переводити. Правду сказавши, я би не допустила, щоб їх хто-небудь переводив, а не я, дуже добре його розумію. Але man kann auch im Übersetzen sehr leicht verderben und aller Schönheit entblößen" [2, с. 287]. Багата фольклорна мова селянина в новелах В. Стефаніка, Л. Мартовича, Марка Вовчка вимагає пильної уваги перекладача – тонкого тлумачення, яке викликало б у читача аналогічні асоціації. На жаль, спостерігається досить велика кількість лексем, та й цілих висловів, при перекладі яких стирається вся краса і природність народної оповіді: так, скажімо, лексему розмовно-просторічного характеру "переставитись" у значенні "померти" О. Кобилянська відтворює цілим реченням, що стирає образність народної мови: "Endlich musste er sich legen, kränkelte und kränkelte und im Frühjahr ging er dahin, von wo es keine Wiederkehr gibt" [10, с. 76]; своє смислове наповнення та емоційний потенціал втрачає при перекладі словосполучення: "Таже діти не просилися на світ" [3, с. 56] – "Und die Kinder kommen und bleiben wie Pilze aus der Erde" [6, с. 483]. Відсутність критеріїв при трактуванні етнографічно-побутової лексики порушує принцип природного звучання перекладу: у новелі В. Стефаніка "Сама-саміська" двічі повторюється лексема "кабати", яку перекладачка передає різними німецькомовними варіантами, а це, своєю чергою, створює фальшиве уявлення в німецькомовного читача про один і той же предмет одягу: "In grünen Röcken, mit Pfeifen zwischen den Zähnen, und auf roten Pferden" та "...auf denen Reiter in grünen Mänteln mit Pfeifen im Munde gemalt waren" [8, с. 56]. Аналогічно виявляється ситуація, коли для поняття "читальня" в оповіданні Л. Мартовича О. Кобилянська подає різні відповідники: Leseverein, Lesehaus, Dorfkasino [6]. Непоодинокі помилки та відверті покручі в перекладах, які полягають у неправильному трактуванні семантичних особливостей лексики, можна пояснити частою плутаниною слів та неухважністю інтерпретатора: "Коби, каже, багато молока пила та мнєса якогось легкого аби поїдала, аби трунок собі вілагодила" [4, с. 53] – "Milch soll sie viel trinken, leichtes Fleisch essen, irgend ein Getränk

trinken, weißes Brot essen” [9, с. 531] (у перекладі подано невідповідний еквівалент “пити якийсь напиток”). Наступний приклад (де замість лексеми “лелека” вжито німецькомовний відповідник лексеми “кажан”), що, на перший погляд, видається стилістично неправильним, треба вважати все ж таки вірним: “Крила зовсім як у лелека” [1, с. 86] – “Die Flügel sind ganz wie bei einer Fledermaus” [10, с.75], оскільки перекладачка взяла до уваги діалектну, буковинську форму цієї мовної одиниці.

Зіставлення оригіналу з перекладом переконує в тому, що неодноразове механічне копіювання емоційно-забарвленої народно розмовної лексики у перекладі частково губить свій потенціальний стильовий відтінок, оскільки перекладачка трактує формально, що веде до художньої диспропорції: “Не було що відповідати, тому Гриць потягся за жінкою додому” [3, с. 58] – “Er wusste nichts zu antworten und ging schweigend hinter der Frau her nach Hause” [6, с.485]. Намагання перекладачки передати всі імпресіоністичні прийоми В. Стефаніка призводять до численних сюжетних, стилістичних та інтонаційних відхилень. Основна причина – недостатнє стилістичне розуміння українського тексту: “А сидіти коло слабої у горячий час, то, бог видів, не було як” [4, с. 59] – “Und bei der Kranken in der Hitze zu sitzen, dass – Gott sah es selber! – war gar nicht möglich” [8, с. 55]. У перекладі О. Кобилянська мала на увазі “сидіти біля хворої в жаркий день”, тоді як в оригіналі це словосполучення вжите в переносному значенні – “час жнив, коли всі зайняті”. При пильному зіставленні оригіналу й перекладу можна виявити чимало інших неточностей, які суперечать художній правді першотвору і приносять у текст перекладу певний дисонанс: “Мішок під боком, а чорна, тверда подушка під головами” [4, с. 59] – “Neben sich einen Sack, unter dem Kopfe ein hartes, schwarzes Polster, so lag sie da” [8, с. 55]. В оригіналі вислів “мішок під боком” означає, що баба лежала на ньому, натомість буквальна точність перекладу руйнує стилістичну вагомість вислову, надаючи йому іншого значення – “мішок лежав біля неї”.

При відтворенні стилістичних особливостей перекладач повинен керуватися аналогічним принципом – зберегти у цільовому тексті той самий ефект, тобто викликати в читача аналогічну реакцію, а для досягнення цього йому часто доводиться використовувати зовсім інші мовні засоби. Типовою лексико-граматичною трансформацією у перекладах О. Кобилянської виступає конкретизація, яка супроводжується прийомом додавання. Додаючи окремі словосполучення, а то й цілі речення, О. Кобилянська намагається деталізувати український художній твір. У “Листі” В. Стефаніка перекладачка подає уточнення обрядової пісні, яку колядували в тюрмі: “Як поведуть голосом, то аж дозорці наслухують” [4, с. 106] – “Wenn sie ihre Stimmen zum Liede: “Es trauern Berg und Tal, weil Korn und Weizen mißraten”, erheben – so horchen selbst die Wächter auf” [7, с. 124] – О. Кобилянська доречно використовує назву пісні “Зажурились гори й доли, бо не зродили жито й пшениця”, оскільки в ній правдиво оспівується селянин-хлібороб; але, з іншого боку, ця конкретизація виступає своєрідним відхиленням від сюжету оригіналу. Щось подібне бачимо і в іншому випадку, де перекладачка доповнює картину похорону – додаванням відсутньої в оригіналі лексеми “священик”: “Йдете ви, ідуть діти за деревищем, ідуть люди” [4, с. 106] – “Da geht Ihr, da gehen die Kinder hinter dem Sarge, geht eine Menge von Menschen, und der Pfarrer ganz voran” [7, с. 125]. Якщо говорити про стислий та економний стиль В. Стефаніка, який не допускає фраз, що не несуть важливого змістового наповнення, то самовільні розширення тексту все-таки недоречні.

Стилістично маркованим у перекладах О. Кобилянської виступає метод компенсації, який здебільшого полягає в заміні одних лексичних одиниць іншими. Проте часто перекладачка в такий спосіб не досягає адекватного відтворення лексичного рівня мови оригіналу, зокрема коли йдеться про етнонаціональну чи розмовно-просторічну лексику: “А мужикам лиш такий лік здальний, що або суда, або тудя” [4, с. 54] – “Und für die Bauern ist nur ein solches Mittel gut: Entweder man stirbt – oder man kommt auf” [9, с. 532].

Серед стилістичних засобів лексичного рівня в перекладах О. Кобилянської можна виокремити графічний спосіб. Перекладачка послуговується графікою головно при відтворенні низки діалектизмів та національно маркованих лексем, а це, своєю чергою, слугує своєрідним сигналом для реципієнта: “Срина піде до двора дівувати” [3, с. 67] – “Iryna wird in den Herrschaftshof gehen und dort ihre “Mädchenzeit” verbringen” [6, с.511]. Стилістично забарвленим виступає також прийом перестановки – звісно, якщо він відбувається в межах словосполучення чи речення. Неправомірним при перекладі новели “Катруся” В. Стефаніка можна вважати перестановку повних 27 рядків тексту із середини на кінець новели.

Крім непоодиноких пропусків та буквализмів, переклади О. Кобилянської вражають і частою багатослівністю, що знижує її майстерність та порушує ідейно-художній рівень оригіналу: “І так сидіть нудно! Та знов югне з хати – і слід загув!” [1, с. 258] – “Ich kann nicht so sitzen, dass ist mir zu langweilig, und kaum sind diese Worte seinem Munde entflohen, so ist er auch dahin, spurlos verschwunden” [10, с. 76].

Невіршеною в німецькомовних перекладах залишається також проблема відтворення полонізмів та германізмів, які мовою неписьмених селян з оповідання Л. Мартовича “Мужицька смерть” звучать дещо здеформовано. Очевидно, нерозуміння перекладачкою цих лексичних одиниць і створило труднощі при їх відтворенні: “Двірський економ ... обікрвав касу та й пішов на “утшимане родакуф” [3, с. 50] – “Der Verwalter der Gutsherrschaft ... der gelegentlich eine Kassa zur “Erhaltung von Patrioten“bestahl” [6, с. 478]. Як бачимо, польський вислів у значенні “утримання родичів” у перекладі позначає назву каси і немає нічого спільного з негативною характеристикою економа. В іншому випадку перекладачка повністю уникає полонізмів, подавши відповідний контекст у довільній формі, хоч для відтворення змісту при заміні прямої мови непрямою доречною виступає примітка – die Landessprache *) In Galizien die “polnische”! [6, с. 479].

На основі аналізу лексико-стилістичних особливостей перекладів О. Кобилянської можна дійти висновків, що її перекладацькому методу притаманні буквализм, точність та довільне трактування лексичних одиниць оригіналу, а це робить її переклади певною мірою українізованими. Проте, ураховуючи той аспект, що ці переклади відбивають ранній етап входження української літератури в німецькомовний ареал, то вони зага-

лом зберігають вірність оригіналу на рівні відтворення сюжету і композиції. Таке ставлення перекладачки до оригіналу можна пояснити закономірностями, зумовленими поглядами О. Кобилянської на переклад в епоху, коли вона творила.

Література:

1. Вовчок Марко. Народні оповідання / Марко Вовчок. – К. : Дніпро, 1989. – 271 с.
2. Кобилянська О. Твори в 5-ти томах / Ольга Кобилянська; [упоряд. Ф. Погребенника]. – К. : Вид-во худ. літ-ри, 1963. – Т. 5. – 767 с.
3. Мартович Лесь. Вибране : оповідання / Лесь Мартович. – Ужгород : Карпати, 1982. – 224 с.
4. Стефаник В. Моє слово. Новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали, витяги з листів / Василь Стефаник. – К. : Веселка, 2001. – 319 с.
5. Чередниченко О. Про мову і переклад / Олександр Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
6. Martowytsch Ol. Ein Bauernsterben / [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1905. – Jg. 3. – № 20. – S. 474-488; № 21-22. – S. 507-518.
7. Stefanyk W. Ein Brief / [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1903. – Jg. 1. – № 5. – S. 123-125.
8. Stefanyk W. Ganz allein / [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1903. – Jg. 1. – № 2. – S. 55-56.
9. Stefanyk W. Katrussja / [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1904. – Jg. 2. – № 18. – S. 529-532.
10. Wowschok Marko. Zwei Söhne / [aus dem Ukrainischen übersetzt von O. Kobylanska] // Ruthenische Revue. – 1903. – Jg. 1. – № 2. – S. 74-79.